

Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Etkililiği ve Güvenirliđi Üzerine Avukatların Görüşleri¹ (Çorum Barosu Örneđi)

Giriş

Türk anayasal düzenine Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu 2010 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile getirilmiş ve 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Anayasa Mahkemesi yapılan binlerce başvurunun bir kısmını, olumlu-olumsuz türlü eleştiriler karşısında karara bağlanmışken, daha binlerce başvuru da karara bağlanmayı beklemektedir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu 2010 Anayasa referandumu sürecinde büyük bir mesele olarak gündeme getirildi. Bu kuruma çok önem atfedilerek, Türkiye’de hak ihlallerine son verileceği söylendi. Anayasa Mahkemesine hak ve özgürlükleri koruma konusunda yüklenen abartılı misyon; hak ihlalleri iddialarının AIHM’ne taşınmasının önüne geçeceği ve böylelikle Türkiye’nin haksız yere milyonlarca Euro tazminat ödemekten kurtulacağı savıyla rasyonelleştirme yoluna gidildi.

Anayasa Mahkemesinin hayal kırıklığı yaratan kimi kararlarının yanında, bazı hak ihlali kararlarının ilk derece mahkemelerince uygulanmaması, üstelik “yok hükmünde” sayılması, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru meselesini yeniden tartışmanın odağına itmiştir. Bireysel başvurunun etkililiği, güvenilirliği, kendisinden beklenen güvence fonksiyonunu sağlayıp sağlamadığı yeniden merakımızı celbetmiştir.

Yargının ihmal edilen parçası olan avukatlar, bireysel başvuru mekanizmasının işleminde kilit bir noktadadır. Avukatlık mesleğinin temel amacının müvekkilin hakkını savunmak olduğu dikkate alındığında, bireysel başvuru mekanizmasının avukatlar taraftan nasıl algılandığı daha fazla önem taşımaktadır. Bu çalışma, Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun etkililiği, güvenilirliği ve güvence fonksiyonunu sağlama konusunda Çorum Barosu avukatlarının algısını ölçmeye yöneliktir.

Bu doğrultuda demografik/mesleki sorular ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya ilişkin sorulardan oluşan yapılandırılmış bir anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasının çok sınırlı sayıda kişiyle yapılması ileri düzey istatistiksel analizlerin yapılmasına imkan tanımamıştır. Dolayısıyla bu çalışma doğrudan bir “ölçme” çalışması olarak değil, “fikir edinme” çalışması olarak değerlendirilmelidir. Daha da önemlisi hukuk alanında bu tür çalışmaların azlığı sebebiyle, ileride daha geniş kapsamlı ve daha üst düzey istatistiksel analizleri kullanmaya müsait çalışmalar için bir prototip oluşturabilir.

Yöntem

2018 yılı Şubat ayında gerçekleştirilen anket çalışması ile katılımcılara 4’ü demografik ve mesleki, 20’si bireysel başvuruya ilişkin olmak üzere toplam 24 soru sorulmuştur. Demografik sorularla cinsiyet, mesleki tecrübeleri ile hangi hukuk fakültesinden mezun oldukları öğrenilmek istenmiştir. Toplam 20 soru; avukatların bireysel başvuru üzerindeki algılarını ölçmek üzere 19’u yapılandırılmış ve biri açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Açık uçlu soru ile bireysel başvuru hakkında genel olarak değerlendirme yapmaları istenmiştir. 19 soruda niceliksel analizler yapılırken; 20. soruda nitel değerlendirme yapılmıştır.

Çorum Barosuna kayıtlı toplam 354 avukatın 50'si ile anket çalışması yapılmış ve anket formlarının tümü değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcılardan 17'si kadın, 33'ü erkektir. Baroya 126 kadın (%35), 228 erkek (%65) avukat kayıtlı olduğu göz önünde alındığında, katılımcılardaki kadın-erkek dağılımı evrenin cinsiyet dağılımını yansıtmaktadır.

Katılımcıların avukatlık mesleğindeki tecrübeleri farklı dağılım göstermektedir. Katılımcılar arasında 1-5 yıl arası tecrübe sahibi (14 kişi - %28), 6-10 yıl arası tecrübe sahibi (3 kişi - %6), 11-15 yıl arası tecrübe sahibi (4 kişi - %8), 16-20 yıl arası tecrübe sahibi (15 kişi - %30), 21-25 yıl arası tecrübe sahibi (5 kişi - %10), 26-30 yıl arası tecrübe (4 kişi - %8) ve 31 yıl üzeri tecrübe sahibi (5 kişi - %10) olarak tespit edilmiştir. Katılımcılar ağırlıklı olarak 1-5 yıl ila 16-20 yıl tecrübesi olan avukatlardan oluşmaktadır. Bireysel başvuru hakkında bilgi, uygulama ve algı ile mesleki tecrübe arasında bir ilişki olup olmadığı ortaya çıkarmak istenmiştir.

Katılımcılara mezun oldukları üniversiteler sorulmuştur. Ancak sayının azlığı üniversiteler arası bir farkı ortaya çıkarmaya yeterli değildir. Benzer bir şekilde devlet üniversitesi/vakıf üniversitesi hukuk fakültesi ayrımına gidecek kadar anlamlı bir dağılım yoktur. Katılımcıların %96'sı devlet, sadece %4'ü vakıf üniversitesinden mezundur. Bu sebeplerle üniversitelerle ilgili soru değerlendirmeye alınmamıştır.

Sonuç olarak, katılımcı sayısının azlığı sebebiyle deskriptif sonuçlar elde edilmiştir, ileri istatistiksel analizler yapılmasına imkan olmamıştır. Diğer taraftan, çalışmamız genellenebilirlik kaygısı taşımamaktadır.

Bulgular

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya ilişkin sorular toplamda dört başlık altında toplanmıştır. Öncelikle avukatların bireysel başvuru hakkında yeterince bilgi sahibi olup olmadıkları ve özellikle bu konuda eğitim programlarını yeterli bulup bulmadıkları öğrenilmek istenmiştir. İkinci olarak, bireysel başvuru hakkında "güvenilirlik, tanınırlık, etkililik" gibi meselelerde katılımcıların görüşleri alınmak istenmiştir. Üçüncü olarak avukatlara bizzat bireysel başvuru yapıp yapmadıkları ve kendi başvuruları ile çıkan kararlar hakkında sorular sorularak, algıdan çok olgusal durumlar tespit edilmek istenmiştir. Son olarak katılımcılardan bireysel başvuru konusundaki görüşlerini doğrudan yazmaları istenmiş ve doğrudan görüşlerinde en çok hangi sözcüklerin vurgulandığı anlaşılacak istenmiştir.

1- Bireysel Başvuru Hakkında Bilgi Sahibi Olma

Avukatlara yöneltilen ilk soru, "bireysel başvuru hakkında yeterli bilginiz var mı?" sorusudur. Bu soruya avukatların büyük kısmı 34 avukat (% 68) yeterli bilgim var; 13 avukat (%26) ise kısmi bir bilgim var yanıtını vermiştir. 3 avukat (%6) ise, hiç bilgim yok şeklinde soruyu cevaplamıştır.

"Hiç bilgim yok" diyen avukatlardan biri kadın ikisi erkektir. Bu cevap bir kenara bırakılırsa, ankete katılımcı kadın avukatların yarısı "yeterli bilgim var" derken diğer yarısı "kısmi bilgim var" demiştir. "Hiç bilgim yok" cevabı veren 2 erkek avukat dışında, erkek avukatların büyük çoğunluğu (26 kişi, tüm katılımcıların %52'si) yeterli bilgiye sahip olduğu; 5 erkek avukat ise kısmi bilgiye sahip olduğu cevabını vermiştir. Buradan erkek avukatların kadın avukatlara göre daha büyük oranda, bireysel başvuru hakkında bilgi sahibi olduklarını düşündükleri söylenebilir.

Katılımcı avukatların tecrübeleri dengeli dağılmamıştır. Tecrübe ile bilgi arasında bir korelasyon olup olmadığına (SPSS programı ile) bakılmış, ancak çıkan sonuç anlamlı olmadığından burada yer verilmemiştir. Bu sebeple tecrübe ile bilgi arasındaki ilişkiye çapraz tablo (Tablo-1) biçiminde yer verilmiştir.

Tablo-1: Avukatlık tecrübesi ile bireysel başvuru bilgisi.

Tecrübe	Hiç Bilgim yok	Kısmi bilgim var	Yeterli bilgim var	Toplam
1-5 yıl	0	5	9	14
6-10 yıl	0	1	2	3
11-15 yıl	0	0	4	4
16-20 yıl	2	2	11	15
21-25 yıl	0	2	3	5
26-30 yıl	1	0	3	4
31 yıl ve üzeri	0	3	2	5
Toplam	3	13	34	50

“Bireysel başvuru ile ilgili bir eğitiminiz var mı?” sorusuna büyük ölçüde (%44) “hiç eğitimim yok” cevabı verilmiştir. Katılımcıların %36 üniversiteden aldıkları eğitimle biliyorum şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların %8’i bir sertifikaya sahip olduğunu; %12’si ise en az iki sertifikaya sahip olduğunu belirtmiştir.

Bireysel başvuru konusunda hiç eğitimi olmayanların 3’ü kadın, 19’u erkektir. Kadın avukatlardan sadece birinin 1 sertifikası, birinin de 2 veya daha çok sertifikası bulunmaktadır. Kadınların büyük çoğunluğu (12 kişi, katılımcı kadınların %70’i) üniversiteden aldıkları eğitimle bireysel başvuruyu bildiklerini söylemektedir. Erkek avukatlardan dördünün 1, altısının 2 veya daha fazla sertifikası vardır. Erkek avukatların büyük çoğunluğunun konu hakkındaki bilgileri üniversite eğitimlerine dayanmaktadır (18 kişi, erkeklerin %55’i).

Avukatlık tecrübesiyle “bireysel başvuru üzerine alınan eğitim” arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Ancak beklendiği gibi 1-5 yıl arasında tecrübeye sahip avukatların çoğunluğu (%71) bu üniversite eğitimleri sırasındaki bilgilere sahip olduklarını söylemektedir. En çok sertifikaya sahip grup 11-20 yıl arası avukatlık tecrübesi olanlardır (Tablo-2).

Tablo-2: Avukatlık tecrübesi ile bireysel başvuru eğitimi.

Tecrübe	Hiç eğitimim yok	Üniversite eğitiminden bilgim var	1 sertifikam var	2 veya daha çok sertifikam var	Toplam
1-5 yıl	2	10	1	1	14
6-10 yıl	2	1	0	0	3
11-15 yıl	1	1	2	0	4
16-20 yıl	7	4	1	3	15
21-25 yıl	4	1	0	0	5
26-30 yıl	2	1	0	1	4

31 yıl ve üzeri	4	0	0	1	5
Toplam	22	18	4	6	50

Avukatlara Çorum Barosunun ve Türkiye Barolar Birliği'nin bireysel başvuruya ilişkin yeterli eğitim programı düzenleyip düzenlemediği sorulmuştur. Çorum Barosuyla ilgili soruya küçük bir kısım (%4) yeterli cevabı verirken; %48 kısmen yeterli ve %48'i ise yetersiz bulduğunu dile getirmiştir. Türkiye Barolar Birliğiyle ilgili soruya ise, yine küçük bir kısım (%12) yeterli cevabı verirken; %38 kısmen yeterli ve %50'si ise yetersiz bulduğunu dile getirmiştir. Buradan net bir biçimde TBB ve Çorum Barosunun eğitim programı düzenleme konusunda yeterli bulunmadıkları anlaşılmaktadır.

Çorum Barosu ilgili soruya kadın ve erkek avukatların verdikleri cevaplar, geneli tam olarak yansıtmaktadır. Buna karşın TBB ile ilgili soruda, "yeterli" cevabını verenlerin tümü erkek avukatlardır. Kadınlar TBB'yi eğitim konusunda daha yetersiz bulmaktadır. Eğitim programlarını yeterli bulup bulmama ile mesleki tecrübe arasında anlamlı bir sonuç yoktur. Avukatlık mesleğinde farklı tecrübelerde olanların cevaplarının dağılımı, genel sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Çorum Barosu avukatlarına "bugüne kadar kaç tane bireysel başvuru kararı incelediniz?" sorusunu yöneltmiştir. Katılan avukatlardan 4'ü (%8) hiç karar incelememiştir. Büyük bir kısmı (27 kişi, %54) 1-5 arasında karar incelediği şeklinde cevap vermiştir. 5 kişi (%10) 5-10 arasında karar incelediğini söylerken; 14 kişi (%28) 10'dan fazla karar incelediğini beyan etmiştir. Karar inceleme konusunda cinsiyet bakımından herhangi bir anlamlılık yoktur. En çok karar incelemesi yapanlar 16-20 yıl arası avukatlık tecrübesine sahip olanlardır.

2- AYM Bireysel Başvuru Hakkında Görüşler

Bireysel başvuruya ilişkin sorduğumuz ilk soru, "bireysel başvuru usulünün zorluğu"na ilişkindir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%44) bireysel başvuru usulünü "zor" olarak nitelendirmektedir. Katılımcıların %32'si başvuru usulünü "kolay" olarak nitelendirmekte; %22'si ise, bireysel başvuruyu avukatlığın rutin işlerinden biri olarak görmektedir.

"Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarına güveniyor musunuz?" sorusuna katılımcıların sadece %6'sı "güvenilir" cevabını vermiştir. Katılımcıların %38'i kısmen güvenilir bulurken, %56'lık kısmı çıkan kararlara güvenmediğini belirtmiştir.

"Bireysel başvuru mekanizmasının temyiz mahkemelerinin kararları üzerinde 'bir üst temyiz aracı' olduğu yönünde bir algınız var mı?" sorusuna; katılımcıların %16'sı "evet" cevabını vermiştir. Katılımcıların %38'i "kısmen" cevabını verirken, %46'sı "hayır" demiştir. Başka bir deyişle, katılımcıların yarısından çoğunda bireysel başvuru yoluyla birlikte Anayasa Mahkemesinin adeta bir üst temyiz mahkemesi haline geldiği yönünde bir algı oluşmuştur.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun "avukatlar arasında yeterince tanınıp tanınmadığı" sorusuna, katılımcıların sadece %10'u "evet" demiştir. Katılımcıların %50'si kısmen tanınır olduğu; %40'ı ise bireysel başvuru mekanizmasının avukatlar arasında yeterince tanınır olmadığı görüşündedir. Bize göre bu oran çok yüksektir ve bireysel başvurunun avukatlar arasında tanınır bir yol olma konusunda problemler olduğu anlaşılmaktadır.

“Bireysel başvuru mekanizmasının etkili bir başvuru yolu olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların sadece %18’i “evet” cevabını verirken; “kısmen” yanıtını verenler %48 oranındadır. Başka bir anlatımla, katılımcıların %66’sı az veya çok bireysel başvuruyu etkili bir yol olarak görmektedir. Buna karşın katılımcıların %32’si bireysel başvurunun etkili bir yol olduğu görüşüne katılmamışlar ve “hayır” yanıtını vermişlerdir.

Bireysel başvuru üzerindeki algı konusunda son soru “Bireysel başvuru mekanizmasının getiriliş amacının sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruyu geciktirmek olduğu yönündeki görüşe katılıyor musunuz?” olmuştur. Bu soruya katılımcıların %30 “evet” diğer %30’u “hayır” cevabı verirken, %40’ı “kısmen” yanıtını vermiştir. Başka bir anlatımla katılımcıların büyük bir kısmı, temel amaç AİHM’ne başvuruyu geciktirmek olmasa da, tali amaçlardan birinin bu olduğuna inanmaktadır.

Bu kısımda sorulan soruların cevapları ile karar inceleme sayılarını içeren çapraz tablolarının yapılması daha anlamlı olacaktır. Böylelikle verilen cevapların gerçekçi olup olmadıklarını gözlemek mümkündür. Örneğin Tablo-3’e göre, bireysel başvuru kararlarına “güvenenler” 5’ten az karar inceleyen, yahut hiç karar incelemeyenlerdir. Buna karşın 5’ten fazla karar incelediğini söyleyen avukatlardan hiçbiri bireysel başvuru kararlarına “güven” duymamaktadır. Karar inceleme sayısı arttıkça, bireysel başvuru kararlarına “güvenmeme” cevabının arttığını söylemek mümkündür.

Tablo-3: Avukatların karar inceleme sayıları ile “bireysel başvuru kararlarına güvenme” ilişkisi.

Karar inceleme	Güvenilir	Düşük güvenilir	Güvenilir değil	Toplam
Hiç	1	2	1	4
1-5 arası	2	9	16	27
5-10 arası	0	3	2	5
10'dan fazla	0	5	9	14
Toplam	3	19	28	50

Tablo-4: Avukatların karar inceleme sayıları ile “bireysel başvurunun avukatlar arasında tanınır bulma” ilişkisi.

Karar inceleme	Tanınır	Kısmen	Tanınır değil	Toplam
Hiç	0	4	0	4
1-5 arası	2	14	11	27
5-10 arası	0	1	4	5
10'dan fazla	3	6	5	14
Toplam	5	25	20	50

Tablo-5: Avukatların karar inceleme sayıları ile “bireysel başvuruyu etkili bulma” ilişkisi.

Karar inceleme	Etkili	Kısmen etkili	Etkili değil	Toplam
Hiç	2	2	0	4

1-5 arası	5	14	8	27
5-10 arası	0	1	4	5
10'dan fazla	2	7	4	13*
Toplam	9	24	16	49

***Not:** 10'dan fazla karar incelediğini söyleyen katılımcılardan 1 kişi bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo-6: Avukatların karar inceleme sayıları ile “bireysel başvuru mekanizmasının –üst temyiz yolu- olduğu yönünde algı” ilişkisi.

Karar inceleme	Evet	Kısmen	Hayır	Toplam
Hiç	2	1	1	4
1-5 arası	3	9	15	27
5-10 arası	2	2	1	5
10'dan fazla	1	7	6	14
Toplam	8	19	23	50

Yukarıda verilen tablolar, ankete katılan avukatların görüşlerinin pratikte nasıl oluştuğunu anlama konusunda önemli bir fikir vermektedir.

3- AYM Bireysel Başvuruda Bulunma ve Sonuçları

Avukatlara Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunup bulunmadıkları sorulmuştur. 27 avukat (%54) “evet”, 23 avukat (%46) “hayır” cevabını vermiştir. Bununla birlikte “bugüne kadar kaç başvuruda bulundunuz?” sorusuna, 26 avukat (%52) “hiç=0” cevabını vermiştir. Bu sebeple 24 avukatın (%48, bu da neredeyse katılımcıların yarısına yakındır), başvuruda bulunduğunu kabul etmek durumundayız. Çorum Barosu katılımcı avukatlar tarafından yapılan bireysel başvuru sayıları Tablo-7’de gösterilmiştir.

Tablo-7: Katılımcı avukatlar tarafından yapılan bireysel başvuru sayıları.

Başvuru adedi	0	1	2	3	4	5	7	8	10	Toplam başvuru adedi	81
Başvurucu sayısı	26	4	5	5	2	4	2	1	1	Toplam başvuru sayısı	24

Başvuru sayısı tüm katılımcılar dikkate alındığında (bize göre Çorum Barosunu temsil eden bir örneklem) bireysel başvuruda bulunma ortalaması 1,62’dir. Sadece başvuruda bulunan avukatlar bakımından bu ortalama ise, 3,38’dir. Bu ortalama bireysel başvuru yolunun itibar edilen ve sık başvuru yapılan bir yol olduğunu düşündürmektedir.

“Başvurunuz sonuçlandı mı?” sorusuna, 24 başvuru avukattan 10’u “evet”, 14’ü hayır cevabını vermiştir (Tablo-8).

Tablo-8: Bireysel başvurunun sonuçlanma durumu.

Sayı	Sonuçlandı	Sonuçlanmadı	Toplam
1	1	3	4
2	0	5	5
3	1	4	5
4	1	1	2
5	3	1	4
7	2	0	2
8	1	0	1
10	1	0	1
	10	14	24

“Sonuç sizin için tatmin edici oldu mu?” sorusuna ise 1 avukat “evet”, 11 avukat “hayır” cevabını vermiştir. Normal koşullarda bu soruyu sadece başvurusu sonuçlanan 10 avukatın cevaplaması beklenirdi. Bu sebeple bu soruya ilişkin sonuç güvenilir bir sonuç olmamakla birlikte, avukatların bekledikleri sonuçları elde edemedikleri de açık bir biçimde anlaşılmaktadır.

Bireysel başvuruyu güvenilir bulma ile sonuçtan tatmin olma arasındaki ilişki Tablo-9’da verilmiştir. Çok ilginç bir biçimde, AYM kararını tatmin edici bulan bireysel başvuru yolunu “güvenilir değil” diye tarif ederken, “güvenilir” bulan avukatlar hiç başvuru yapmamış kimselerdir.

Tablo-9: Bireysel başvuruyu “güvenilir bulma” ile AYM başvuru kararından memnuniyet arasındaki ilişki.

	Başvuru yapmamış/ başvurusu sonuçlanmamış	Tatmin edici olmayan sonuç	Tatmin edici sonuç	Toplam
Güvenilir	3	0	0	3
Düşük güvenilir	14	5	0	19
Güvenilir değil	21	6	1	28
Toplam	38	11	1	50

Tablo-10: Bireysel başvuruyu “etkili bulma” ile AYM başvuru kararından memnuniyet arasındaki ilişki.

	Başvuru yapmamış/ başvurusu sonuçlanmamış	Tatmin edici olmayan sonuç	Tatmin edici sonuç	Toplam
Evet	7	1	1	9
Kısmen	20	4	0	24
Hayır	11	5	0	16
Toplam	38	10	1	49*

***Not:** 10'dan fazla karar incelediğini söyleyen katılımcılardan 1 kişi bu soruya cevap vermemiştir.

9 ve 10 numaralı tablolardan, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru üzerine oluşturulan kanaatin bireysel deneyimlerden çok başka türlü bilgi kaynaklarıyla oluşturulduğu sonucuna varılabilir. Burada ilginç olan bir sonuç, AYM kararını tatmin edici bulduğunu söyleyen bir avukatın, başvuru yolunu "güvenilir" bulmadığı halde "etkili" olduğu yönünde cevap vermesidir.

Bu grup sorular arasında son olarak Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu hak ihlali kararına karşı direnme ve uygulamama kararları sorulmuştur. Burada kararlar hakkında katılımcıların kişisel kanaatleri değil; verilen ihlal kararının uygulanmamasının Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkında görüşlerini değiştirip değiştirilmediği öğrenilmek istenmiştir. Bu sorular aynı zamanda Anayasa Mahkemesine avukatların ulaşma ve bilgilendirme yöntemi hakkında da bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.

"Anayasa Mahkemesinin iki gazetecinin tutukluluk halinin hak ihlali olduğu yönünde verdiği kararı okudunuz mu?" sorusuna, katılımcıların %30'u "tamamını okudum", %30'u "kısmen okudum" cevaplarını vermiştir. %18 "hiç okumadım" derken, katılımcıların %22'si "duydum/sosyal medyadan takip ettim" cevaplarını vermiştir. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinin AYM kararını yok hükmünde sayan kararıyla ilgili ise, katılımcıların %32'si "tamamını okudum", %24'ü "kısmen okudum", %16'sı "hiç okumadım" derken, katılımcıların %28'i "duydum/sosyal medyadan takip ettim" cevaplarını vermiştir.

Tablo-11: Güncel kararların bilinirlikleri hakkında karşılaştırma.

	AYM kararı		İACM kararı	
	f	%	f	%
Tamamen okudum	15	30	16	32
Kısmen okudum	15	30	12	24
Hiç okumadım	9	18	8	16
Duydum/sosyal medya	11	22	14	28
Toplam	50	100	50	100

"İki mahkemenin birbiriyle çatışan kararları sonrasında Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru mekanizmasına bakış açınız değişti mi?" sorusuna katılımcıların %22'si "evet", %34'ü ise "kısmen" cevabını vermiştir. %38 "hayır" cevabını verirken, katılımcıların %6'sı bu soruyu cevaplandırmamıştır. Buradan katılımcıların yarısından çoğunda bir algı değişikliği meydana geldiği söylenebilir.

4- AYM Bireysel Başvuru Hakkında Genel Görüşler

Katılımcılara yöneltilen son soru, açık uçlu bir sorudur. "Anayasa mahkemesine bireysel başvuru ile ilgili görüşünüzü kısaca yazar mısınız?" sorusuna katılımcıların bir kısmı cevap vermemiş (15 avukat, %30); geri kalanlar (35 avukat, %70) ise kısa veya uzun değerlendirmelerde bulunmuştur.

Avukatların bireysel başvuruya ilişkin görüşleri “olumlu”, “temkinli” ve “olumsuz/eleştiirel” olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Görüş olarak sadece olumlu ifade kullananlar birinci kategoride; sadece olumsuz olarak yazanlar ise üçüncü kategoride değerlendirilmiştir. Hem olumlu, hem olumsuz ifadeler kullananlar ise, ikinci “temkinli” kategorisinde ele alınmıştır.

Tablo-12: Bireysel başvuru mekanizmasına “olumlu” yaklaşımlar.

SN	Katılımcının ifadesi	Anahtar kelime
1	Sonuçta bir hak arama yolu olması sebebiyle olumlu kanaattayim	Hak arama
2	Bireysel başvurunun anayasal bir hak olduğunu, hukuk devletinin gerekli bir unsuru olduğuna inanıyorum.	Anayasal hak, hukuk devleti
3	Kamu gücünün denetlenmesi ve yol açtığı mağduriyetlerin giderilmesi için etkili bir yol olduğu kanaatindeyim.	Kamunun denetlenmesi, mağduriyetlerin giderilmesi, etkililik
4	Genel olarak hukuk düzenine uygun bir sistem olduğunu düşünüyorum. Bazen adaletsizliklerin bu yolla önlenebileceğini düşünüyorum.	Adaletsizliğin önlenmesi
5	Başvuru olması iyi bir şey.	İyilik

Katılımcıların 5'inin (%10, sadece görüş bildirenler arasında %14) tamamen olumlu görüş içindedirler (Bkz. Tablo-12). Katılımcıların 15'i (%30, sadece görüş bildirenler arasında %43) hem olumlu, hem olumsuz düşünce içindedirler. Olumlu düşünceler, “etkililik/etkinlik (4), hak ihlallerinin/adaletsizliğin önlenmesi/mağduriyetlerin giderilmesi (4), faydalılık/iyilik/yerindelik (3), hukuk devleti (3), hak arama (2), denetim (2), anayasal hak, hukukun üstünlüğü, hukuk güvenliği, ülke prestiji, kısmen yeterlilik, kısmen isabetli karar, reform ve kanun yolu sözcükleriyle açıklamaktadır.

Tablo-13: Bireysel başvuru mekanizmasına “temkinli” yaklaşımlar.

SN	Katılımcının ifadesi	Anahtar kelime (Olumsuz)	Anahtar kelime (Olumlu)
1	Anayasa Mahkemesinin yeterli kararları olduğunu düşünmüyorum. Kısmen mülkiyet vb konularda yeterli kararları olduğunu düşünüyorum.	Yetersizlik	Kısmen yeterlilik
2	Siyasi iktidarın beklentileri ve isteklerine ters düşmediği sürece faydalı olduğunu düşünüyorum.	Siyasal iktidar baskısı/etkisi	Faydalılık
3	Hak olarak güzel ama hem kullanılması hem de etkisi çok sınırlı	Etkisizlik	Hak arama
4	Aslında etkili bir uygulama ama günümüz koşullarında yeterince kullanılmıyor.	Yetersizlik	Etkililik
5	“Hukuk güvenliği”, “hukukun üstünlüğü” ve “hukuk devleti” kavram ve ilkelerinin hayat bulması için yeterince ve etkin bir müessese ve yöntem. Aksaklıkların zamanla düzeleceğini umuyorum.	Aksaklık	Hukuk güvenliği, hukukun üstünlüğü,

			hukuk devleti, etkinlik
6	Bireysel başvuru kurumunu sırf kanun yolu olarak değil de hak ihlallerinin önüne geçebilecek ayrıca bir üst müessese olarak görebilirsek ve anlatılabilirse faydalı olabilecektir. Ancak buradan özgün ve faydalı kararlar çıkabilmesi için yargı sisteminin tam bağımsız olması şarttır.	Bağımsız olmama	Hak ihlallerinin önlenmesi
7	Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun getirilmiş amacını haklı ve yerinde buluyorum; ancak uygulamasının yetersiz ve etkisiz olduğu kanısındayım.	Yetersizlik, etkisizlik	Yerindelik
8	Bu konu yeni olduğundan herkes tarafından bilinmiyor. Bazı başvurular Anayasa Mahkemesince isabetle karara bağlandığı halde bazen kararlar hayali sükut yaratıyor.	Yeterince bilinir olmama, isabetsiz karar	Kısmen isabetli karar
9	Tam anlamı ile olmasa da hukuk devleti ilkesinin kısmen gerçekleştiği kanaatindeyim.	Yetersizlik	Hukuk devleti
10	Hukukun toplumda düzenleyici olduğunun farkına varıldığı insan ve adaletin, toplumun ve siyasilerin önceliği olduğu bir ortamda yasalar ve mahkemeler anlam kazanır.		
11	Etkili olmakla birlikte yeterli düzeyde olmadığını düşünüyorum.	Yetersizlik	Etkililik
12	Adaletin kısa bir sürede beklenmesi en doğal insan talebidir. Uygulamada sürelerin uzunluğu en temel sorundur. Ancak böyle bir yolun getirilmesini de reform olarak görüyorum.	Karar sürecinin uzunluğu	Reform
13	Ayrıntılı bilgi sahibi değilim.	Yeterince bilinir olmama	
14	Yukarıdaki sorularda da işaretlediğim üzere kısmen yanlış kararlar çıkabilmektedir. Yine de tüketilmesi ve başvurulması gereken bir kanun yolu olup yüksek mahkeme kararları için denetim mekanizması olduğunu düşünüyorum.	Yeterince bilinir olmama, isabetsiz karar	Kanun yolu, denetim
15	Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin yargı eli ile ihlali durumunda, iç hukuk eliyle verilmiş hatalı bir karardan zarar gören vatandaşın hak kaybının, yine bir iç hukuk yolu ile çözümlenmesi ve AİHM'ne yapılan başvuruların azaltılarak devletin uluslararası prestijini arttırmaya yönelik olarak yaratılan bir kurum. Ancak son dönemde bu yapının hak ihlallerini görmezden geldiğini göstermekte ya da iç hukuk mekanizmasının ne kadar sorunlu işlediğini göstermekte. Ülkede adalete ya da AYM'ye güvensizliğe ve ülkenin prestij kaybına neden olmakta. Bu nedenle bu	Aksaklık, güvensizlik, yerindelik denetiminin olmaması (yetersizlik), başvurunun zorluğu	Hak ihlallerinin önlenmesi, ülke prestiji

	kurumun büyük oranda amacına ulaşamadığı kanısındayım. Ayrıca mahkemenin yerindelik denetimi yapamaması nedeniyle kişinin hak kaybına da somut bir çözüm sunamaması, konu temel hak ve özgürlüklerin ihlali iken sadece tazminat ile kişinin hak kaybını giderme düşüncesinin kabul edilemez olduğu kanısındayım. Tüm bunlara ek olarak başvuruların süre ile sınırlandırılmış olması, başvuru usulünün çok sıkı şekil şartlarına tabi tutulmuş olması, ücretli olması gibi durumlar düşünülüğünde vatandaşın hak kayıplarının giderilmesinde başarılı olma şansının olmadığı kanısındayım.		
--	---	--	--

Tablo-14: Bireysel başvuru mekanizmasına “olumsuz/eleştirel” yaklaşımlar.

SN	Katılımcının ifadesi	Anahtar kelime
1	Daha bağımsız olmalı.	Bağımsız olamama
2	Geliştirilmeli ve uygulamadaki sorunlar çözümlenmelidir.	Aksaklık
3	12. soru düşüncelerimi tam olarak yansıtmaktadır. [AİHM’ne başvuruyu geciktirme gizli amacı]	AİHM öncesi geciktirme
4	Bireysel başvurunun amaçlarına ulaşmadığı görüş ve kanaatindeyim, tamamen etkisizleştiğini düşünüyorum.	Etkisizlik
5	Siyasallaşmış yargı düzeninde, kötü niyetle kurulmuş başvuru sürecine inanmıyorum.	Siyasal iktidar baskısı/etkisi
6	Yetersiz	Yetersizlik
7	Gereksiz bir mahkeme	Gereksizlik
8	Siyasi iktidar/iktidarların etkisi altında kalmadan karar verilmesi gerekiyor.	Siyasal iktidar baskısı/etkisi
9	Çoğu zaman mahkemeler toplumu dizayn etmek için kullanılmaktadır. Özellikle tam demokratik olmayan ülkelerde	Toplumsal dizayn amacı
10	Türkiye’de hukukun siyasetin gölgesinde olduğu ve elitlerin haklarını savunduğunu düşünüyorum (Can Dündar, Ahmet Altan, Nazlı Ilıcak). Bu yüzden biz halkın avukatı olduğumuz için boşa kürek çekiyoruz.	Kayırmacılık
11	Bireysel başvurunun yeterli bir sonucu olacağına inanmıyorum.	Yetersizlik
12	Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru neticesinde vermiş olduğu kararların “bağlayıcılığı” ve “icrai etkisi”nin sınırlarının ve bireysel başvuruya konu olacak “ihlal”in daha belirgin ve net hale getirilmesi gerekir.	Yetersizlik, etkisizlik
13	Başvur yolları zor, vatandaş yeterince bilgi sahibi değil.	Başvuru yolunun zorluğu, yeterince bilinir olmama

14	Hukuki açıdan sistem içerisinde etkin bir rol oynamadığı, kendisinden beklenen somut etkiyi gerçekleştirmediği kanaatindeyim.	Etkisizlik
15	Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun haklı insanların AİHM'ne başvurusunu geciktirmek ve Türkiye aleyhine tazminat çıkmasını azaltmak için kullanılan bir yol olduğunu düşünüyorum.	AİHM öncesi geciktirme

Katılımcıların 15'i (%30, sadece görüş bildirenler arasında %43) sadece olumsuz düşünce dile getirmişlerdir. Temkinli yaklaşımda bulunanlarla birlikte, olumsuz düşünceler, “yetersizlik (9), etkisizlik (5), yeterince bilinir olmama (4), siyasal iktidar baskısı/etkisi (3), bağımsız olmama (2), AİHM'ne başvuruyu geciktirme amacıyla getirilmiş olma (2), aksaklık (2), başvuru yolunun zorluğu (2), isabetsiz kararlar (2), kayırmacı kararlar, toplumu dizayn amacı, karar sürecinin uzunluğu, güvensizlik, gereksizlik” sözcükleriyle ifade edilmiştir.

Sonuç

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru (anayasa şikayeti) hakkı ihlal edilen yahut yargı düzeninde hak aramada yeterince tatmin edici sonuç alamayanlar için iç hukuktaki son çare bir başvuru yolu olarak, önemli bir işleve sahiptir. Anayasasında devletin niteliklerini insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olarak tanımlayan bir devlette hak arama yollarının en üst düzeyde olması önemlidir. Bununla birlikte anayasal ve yasal olarak düzenlenen bir hak arama mekanizmasının işlevsel olup olmadığının bilinmesi ancak uygulamanın tüm yönleriyle sağlıklı gözlenmesi ve incelenmesiyle mümkün olabilir.

Yargının sacayağından birini oluşturan savunmanın (avukatlar) Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasına bakış açılarını ortaya koymak hedeflemiştir. Bu doğrultuda Çorum Barosuna kayıtlı avukatlar arasında, bütün evreni temsil edecek nitelikte 50 avukat ile yapılandırılmış bir çalışma yapılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Katılımcılar Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkında çoğunlukla yeterince bilgiye sahiptir, bununla birlikte bir kısmı ya hiç ya da yeterli bilgiye sahip olmadığını belirtmişlerdir. Bireysel başvuru hakkında özel bir eğitim alan sayısı (katılımcıların %20'si) oldukça azdır ve genellikle üniversite eğitiminden sahip oldukları bilgilerle bu alanı tanıdıkları anlaşılmaktadır. Bireysel başvuru konusunda özel eğitim programı düzenleme konusunda gerek Çorum Barosu, gerekse Türkiye Barolar Birliği yeterli bulunmamaktadır. Katılımcıların küçük bir kısmı 10 ve daha fazla bireysel başvuru kararı incelediğini söylerken; yarısından fazlası 5 veya daha az karar incelediğini belirtmiştir. Katılımcılar arasında hiç karar incelememiş olan avukatlar vardır. Katılımcıların %40 gibi önemli bir kısmı, bireysel başvurunun avukatlar arasında yeterince tanınmadığı kanaatindedir.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarına, anket çalışmasına katılan avukatların çoğunluğu yeterince güvenmemektedir. Yine katılımcıların çoğunluğu bireysel başvuru yolunu uygulandığı itibarıyla etkili bir yol olarak görmemektedir. Katılımcıların yarısına yakını bireysel başvuru yolunu “bir üst temyiz aracı” olarak görmektedir. Katılımcıların önemli sayılabilecek bir kısmı (%30) bireysel başvuru mekanizmasının getiriliş amacını sadece AİHM'ne başvuruyu geciktirmek olarak görmektedir.

Çorum Barosundan katılımcı avukatların yarısı bugüne kadar bireysel başvuruda bulunmamış; ancak diğer yarısı bireysel başvuruda bulunmuştur. 8-10 bireysel başvuruda bulunan avukatlar vardır. Genellikle Anayasa Mahkemesinin bu başvurularla ilgili kararları çok tatmin edici bulunmamaktadır.

Bireysel başvuru yolu katılımcı avukatlar bakımından, hukuk devletinin gereği ve hak arama özgürlüğünün bir parçası olarak görülmektedir. Bununla birlikte, uygulamadaki yetersizlikler ve aksaklıklar başta olmak üzere, bu hak arama yoluna karşı olumsuz bir bakışın, en azından daha temkinli bir yaklaşıma sebep olmaktadır.

¹ Dr. Veysel Dinler, Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm. (veyseldinler@hitit.edu.tr) Anket çalışmasının yapılmasında katkıları olan Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi yüksek lisans programının güzide öğrencileri Ahmet Aydın, Hatice Altınova ve Sevda Nur Çevik'e teşekkürlerimi sunarım.